

Μια φιλοσοφική εισαγωγή στη φιλοσοφία

Ένα ενδιαφέρον εγχείρημα στηριγμένο σε κλασικά κείμενα

N. ΑΥΓΕΛΗΣ

Εισαγωγή στη Φιλοσοφία

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΔΟΣΗ, ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

«ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ»

ΣΕΛ. 368, ΕΥΡΩ 28

Αθόρυβος και ουσιαστικός μελετητής της φιλοσοφίας, ο Νίκος Αυγελής εξέδωσε πρόσφατα την «Εισαγωγή στη Φιλοσοφία» σε τέταρτη, βελτιωμένη και επαυξημένη έκδοση. Πρόκειται για ένα εγχείρημα κάθε άλλο παρά απλό και ευχερές. Θα μπορούσε μάλιστα να αντιταχθεί ότι «κυριολεκτικώς ειπείν» μια εισαγωγή στη φιλοσοφία είναι, αφ' ενός, περιττή, αφ' ετέρου, αδύνατη. Είναι περιττή, διότι ούτως ή άλλως κάθε άνθρωπος θέτει ερωτήματα για το αληθές, το ορθό και το ωραίο, και επομένως ευρίσκεται ήδη εξ αρχής εντός του πεδίου της φιλοσοφίας. Και από μίαν άλλη, εντελώς διαφορετική οπτική, η εισαγωγή στη φιλοσοφία είναι αδύνατη, αφού το φιλοσοφείν είναι μια δραστηριότητα που εκκινεί ξαφνικά και αδιαμεσολάβητα («εξαίφνης»), χωρίς να μπορούμε να δώσουμε λόγο για την αφετηρία του.

Κάθε προσπάθεια εισαγωγής στη φιλοσοφία οφείλει να αντιμετωπίζει αυτές τις δύο ενστάσεις, αποδίδοντας στην καθεμιά τους το δίκαιο που της αναλογεί και αίροντας τη μονομέρειά τους. Η σύγχρονη Φιλοσοφική Ερμηνευτική μάς υπενθυμίζει μια παλιά πλατωνική διαπίστωση, η οποία είναι επίκαιρη ενόψει της προβληματικής μας και που στην αριστοτελική της διατύπωση έχει ως εξής: «Πάσα διδασκαλία και πάσα μάθησις διανοητική εκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως». Σε ομολογία με αυτή τη διαπίστωση, μια εισαγωγή στη φιλοσοφία δεν είναι αδύνατη διότι, όπως κάθε νέα γνώση, δεν είναι απροϋπόθετη, αλλά στηρίζεται σε προϋποθέσεις. Και δεν είναι περιττή, διότι η αντιμετώπιση των φιλοσοφικών ερωτημάτων ως ανθρωπολογικής σταθεράς δεν αναιρεί την αναγκαιότητα μιας ρητής μετάβασης από την επιφάνεια μιας οιονεί φιλοσοφικής ερωτηματοθεσίας στην εννοιακά οργανωμένη άρθρωσή της. Το «εξαίφνης» ως ομολογία αδυναμίας αφορά μόνο το Ότι, το γεγονός του φιλοσοφείν, όχι όμως και το Πώς. Αυτό το Πώς, ο τρόπος της μετάβασης, είναι μια διαδικασία μετασχηματισμού του αυτονόητου σε ερωτώμενο, της σιωπηρής προϋπόθεσης σε ρητό εννοιολογικό προσδιορισμό.

Σε αυτό το Πώς ο Αυγελής έχει μια σαφή απάντηση, η οποία συνοψίζεται στην έννοια της ιστορικότητας. Θα μπορούσε κανείς να φανταστεί μια εισαγωγή στη φιλοσοφία σε μορφή «συστηματική», αρθρωμένη γύρω από αορίστως διατυπωμένα ερωτήματα του τύπου «τι είναι πραγματικό; αληθές; ηθικό; δίκαιο; ωραίο;», τα οποία θα δέχονταν εξίσου αορίστως διατυπωμένες απαντήσεις. Μια τέτοια επιλογή θα εμφάνιζε ωστόσο τη

φιλοσοφία ως δραστηριότητα που επιτελείται σε κενό χώρου και (κυρίως) χρόνου, αφυδατωμένη και ενδεδυμένη έναν μανδύα που την παραμορφώνει: εκείνον της «αυστηρής», θετικοφανούς επιστήμης. Το βιβλίο που έχουμε μπροστά μας επιλέγει μια άλλη οδό. Έχοντας βαθιά επίγνωση της ιστορικότητάς της, ο Αυγελής γνωρίζει ότι φιλοσοφία δεν είναι τίποτε άλλο από ένα σύνολο κειμένων που γράφτηκαν μεταξύ του 600 π.Χ. και των ημερών μας και που επιχειρούν να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτημάτων όπως τα ανωτέρω. Δείχνει δε ότι τέτοια «συστηματικά» ερωτήματα ούτε υπήρχαν ανέκαθεν ούτε προκύπτουν αυτομάτως, αλλά γεννιούνται ιστορικά -και προπάντων μετασχηματίζονται ιστορικά. Με άλλα λόγια: τα ερωτήματα δεν υπάρχουν ερήμην αυτών που τα θέτουν, αλλά χάρη σε αυτούς. Μόνο μια τέτοια βύθιση στην ιστορία και σύμπλευση με το ρεύμα της μπορεί να εξορκίσει το φάντασμα της ανιστορικής συστηματικότητας.

Στο πρώτο μέρος της Εισαγωγής, ένα μέρος όχι «εισαγωγικό» αλλά βαθιά ουσιαστικό, ο Αυγελής θέτει το ερώτημα «Τι είναι η φιλοσοφία;». Σύμφωνα με ένα γνωστό ευφυολόγημα, που ωστόσο κατ' αρχήν δεν στερείται περιγραφικής ισχύος, «φιλοσοφία είναι η προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα τι είναι η φιλοσοφία». Ο συγγραφέας παραθέτει προσπάθειες αυτοπροσδιορισμού της φιλοσοφίας που διατυπώθηκαν από φιλοσόφους τόσο διαφορετικούς, όπως ο Πλάτων και ο Χάιντεγκερ, ο Αριστοτέλης και ο Βιτγκενστάιν, ο Μαρξ και ο Σόπενχαουερ. Δείχνει έτσι με τρόπο καιρικό ότι η πολυμορφία της φιλοσοφικής αναζήτησης είναι ένα χαρακτηριστικό εγγενές στη φιλοσοφία, αφορά τον ίδιο τον «ορισμό» της.

Μέσα από αυτές τις αναφορές ο συγγραφέας φανερώνει ήδη από την αρχή του έργου τις προθέσεις του: μια εισαγωγή στη φιλοσοφία είναι εισαγωγή στα φιλοσοφικά κείμενα -και τούτο διότι η φιλοσοφία δεν είναι τίποτε άλλο από τα φιλοσοφικά κείμενα. Κάθε απόπειρα σύνδεσης των κειμένων με τους εξω-κειμενικούς παράγοντες προς τους οποίους σχετίζονται, κάθε απόπειρα αναγωγής των κειμένων στο κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, ψυχολογικό ή άλλο περικείμενο αποτελεί απομάκρυνση από τη φιλοσοφία και «μετάβαση εις άλλο γένος»: σε εκείνο της ιστορίας (των ιδεών). Μοναδικό περικείμενο που ενδιαφέρει κατά τη φιλοσοφική πραγμάτευση της φιλοσοφίας είναι εκείνο των άλλων φιλοσοφικών κειμένων -ιδίως εκείνων που προηγήθηκαν και που οριοθετούν τον ορίζοντα εντός του οποίου κινείται (ή τον οποίον υπερβαίνει) ο εκάστοτε φιλόσοφος. Δεν είναι επομένως τυχαίο που ο Αυγελής περιορίζει τις βιογραφικές αναφορές σε ένα σύντομο σημείωμα που προτάσσεται της φιλοσοφικής ανάλυσης του έργου των φιλοσόφων και που τυπώνεται με διακριτά, μικρότερα τυπογραφικά στοιχεία. Όπως δεν είναι τυχαία και η διαρκής μέριμνά του για ανάδειξη των σχέσεων που συνδέουν κάθε μεγάλο φιλοσοφικό κείμενο με προγενέστερα κείμενα -σχέσεων που εμπεριέχουν πάντοτε τόσο ταυτότητες όσο και διαφορές. Ειδικά για ένα εισαγωγικό εγχειρίδιο είναι απολύτως απαραίτητο η φιλοσοφία π.χ. του Σπινόζα να εμφανίζεται ως

διάλογος με τον Ντεκάρτ, η φιλοσοφία του Λάιμπνιτς ως διάλογος τόσο με αυτούς τους δύο όσο και με τον Λοκ.

Το δεύτερο μέρος του έργου περιλαμβάνει δύο κύρια κεφάλαια. Το πρώτο έχει ως θέμα του τη «φιλοσοφία ως μεταφυσική ή οντολογία», εκκινεί από τους προσωκρατικούς και καταλήγει στον Αριστοτέλη (περιέχοντας και μια σύντομη αναφορά στη μεσαιωνική φιλοσοφία). Το δεύτερο επιγράφεται «φιλοσοφία ως γνωσιοθεωρία», εκκινεί από τον Ντεκάρτ και καταλήγει στον Καντ (με συνοπτικές αναφορές στον θετικισμό και τον Νίτσε). Ένα τρίτο, σύντομο και επιλογικό κεφάλαιο έχει ως θέμα του μια «κρυφή αγάπη» του συγγραφέα: τη «φιλοσοφία ως κριτική της γλώσσας». Αν θεωρήσουμε ότι η αρχαία φιλοσοφία κορυφώνεται στο έργο του Αριστοτέλη, και αν λάβουμε υπόψη μας και την ανάγκη περιορισμού της έκτασης ενός τέτοιου εγχειριδίου, κατανοούμε την απουσία αναφορών στην ελληνιστική φιλοσοφία. Πώς έχουν όμως τα πράγματα με τους Νέους Χρόνους, των οποίων η σημαντικότερη μορφή υπήρξε σίγουρα ο Χέγκελ; Πώς δικαιολογείται η «παράλειψη» του;

Δεν γνωρίζω τι θα απαντούσε σε αυτό το ερώτημα ο Αυγελής, και επιχειρώ μια δική μου απάντηση. Πρώτον, το έργο του δεν αποτελεί μια ιστορία της φιλοσοφίας με αξιώσεις πληρότητας, αλλά εισαγωγή στη φιλοσοφία. Από αυτή την πλευρά, η απουσία της εγγελιανής φιλοσοφίας είναι κατανοητή: αν η φιλοσοφία αυτή είναι μια φιλοσοφία που αναδεικνύει την κίνηση των φιλοσοφικών εννοιών, η συμπόρευση με αυτή την κίνηση προϋποθέτει μια πρώτη εξοικείωση με τις έννοιες και με τον τρόπο εμφάνισής τους -και με αυτή την έννοια δεν αποτελεί θέμα μιας εισαγωγής. Δεύτερον, από μιαν άλλη πλευρά, ο Χέγκελ δεν είναι διόλου απών από αυτή την εισαγωγή, στο βαθμό που η ιστορικότητα αποτελεί την καρδιά της δόμησης και ανάπτυξης της -έστω και αν πρόκειται για μια ιστορικότητα που, σε αντίθεση με την εγγελιανή, δεν οδηγεί στην ολοκληρωμένη πληρότητα της αυτοδιάταξής της, αλλά παραμένει ανοικτή και εξελισσόμενη.

Εν κατακλείδι: Η «Εισαγωγή στη Φιλοσοφία» του Αυγελή είναι μια επιτυχής εισαγωγή, διότι είναι φιλοσοφική· είναι φιλοσοφική, διότι είναι ιστορική· και είναι ιστορική, διότι οδηγεί διαρκώς εκτός εαυτής: στα ίδια τα φιλοσοφικά κείμενα. Το έργο αυτό, όπως παρεμπιπτόντως και η «Φιλοσοφία της Επιστήμης», του ίδιου συγγραφέα, αποτελεί απόσταγμα πολύχρονης πανεπιστημιακής διδασκαλίας. Θα ήταν ευχής έργον να βρει το δρόμο του προς ένα ευρύτερο, εξω-πανεπιστημιακό κοινό.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΘΑΝΑΣΑΣ

Επίκουρος καθηγητής Φιλοσοφίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ - 09/09/2005